

ЗБОРНИК

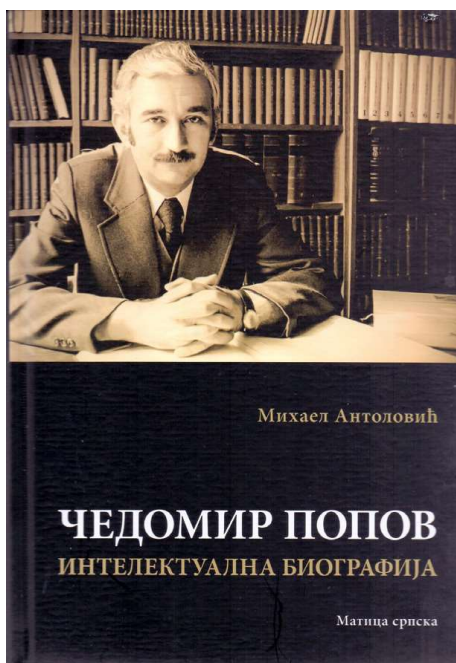
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

182
(2/2022)

НОВИ САД
2022

У ТРАГАЊУ ЗА ИСТОРИЈОМ *НОМО АСАДЕМИКУС-А*

(Михаел Антоловић, *Чедомир Попов: интелектуална биографија*,
Матица српска, Нови Сад 2021; 307 стр.)

Историја историографије поседује дугу традицију у развојним историографским културама. У Немачкој су на крају 19. и у првој половини 20. века настала дела захваљујући којима је начињен значајан помак у њеном разумевању. Слична је ситуација и у осталим великим историографијама, на првом месту у Сједињеним Америчким Државама, Уједињеном Краљевству и Француској. Од Георга фон Белова, Фридриха Мајнекеа, Карла Лампрехта, Џорџа П. Гуча и Едуарда Фуетера до бројних савремених историчара, многи су покушали, или покушавају, да утисну лични

печат у сагледавању прошлости сопственог позива.

Такође, међу српским историчарима није реткост да се у свакој генерацији појаве појединци који су писали о својим претходницима. Уколико се спомену Драгољуб М. Павловић, Јован Б. Јовановић, Никола Радојчић, Сима Ћирковић, Раде Михаљчић, Андреј Митровић, Радован Самарцић, Бранко Петрановић, Милорад Екмечић, Василије Ћ. Крестић, Мирослав Јовановић, Ђорђе Станковић, Љубодрог Димић, Коста Николић, Предраг Ј. Марковић, Борис Милосављевић и многи други, увиђа се да је српска историографија, већ од свога конституисања у научну дисциплину, на прелазу из 19. у 20. век, посвећивала одређену пажњу историји историографије/ историјског мишљења. Додуше, у непостојању велике синтезе, монументална *Енциклопедија српске историографије* и даље представља најреферентнију полазну тачку у истраживањима.

Свакако, и радови проф. др Михаела Антоловића представљају најновије продоре на пољу историје историографије и теорије историје. Овај аутор недавно је у издању Матице српске, крајем 2021. године, објавио и биографију о Чедомиру Попову, утицајном историчару, писцу волуминозних синтеза, јавном интелектуалцу који је оставио трајан траг не само у српској историографији већ и читавој култури.

Иако је Матица српска пре више од пола деценије објавила *Споменицу академику Чедомиру Попову*, нису сва поља Поповљевог

обимом великог опуса била подједнако обрађена. Као свестрана личност, Чедомир Попов је наставио да интригира и инспирише јавност и током прве деценије после смрти. Како би се пружио што свеобухватнији увид у живот и дело овог историчара, биографски приступ теми наметнуо се као најцелисходнији. С обзиром да у српској историографији, изузев радова Николе Радојчића, Радована Самарџића и Бориса Милосављевића, не постоји систематска пракса писања биографија српских историчара, Михаел Антоловић је, суштински, пред собом имао пионирски посао.

Свестан да је немогуће начинити студију апсолутно усвајајући и примењујући један (страни) истраживачки модел, аутор се одлучио да фокус усмери на историографски и институционални оквир Поповљевог интелектуалног деловања. Као резултат тога у 10 поглавља представљен је не само приватни живот и породично порекло, већ и каријера овог историчара и академика. Поред увода и десет поглавља, дело садржи и прилоге (библиографија радова Чедомира Попова и његов *Curriculum vitae*), списак извора и литературе, сажетак на енглеском језику те именски и географски регистар.

Поред занимљивих детаља из најраније фазе личног живота, Михаел Антоловић је успешно представио друштвени и образовни контекст формативних година Чедомира Попова након Другог светског рата. У трајном обликовању Попова као историчара, истакнута је и улога његовог ментора, стручњака за француско-српске односе, Петра И. Поповића (1899–1987). Као битан фактор у Поповљевој научној афирмацији препозната је и повољна политичка конјунктура у којој се наша Југославија од педесетих година 20. века. Наиме, управо је та позиција између два супротстављена блока омогућила Попову да у својству историчара из социјалистичке Југославије проведе одређено време у Француској бавећи се не само српско-француским односима, већ и проучавајући тада најсавременија дела француске историографије од Пјера Ренувена до покрета окупљеног око часописа *Анали*.

Чедомир Попов познат је домаћој читалачкој и стручној публици по обимним синтезама из опште историје Европе и света. Припадајући једној традицији чији је зачетник био Драгољуб М. Павловић, Попов је заједно

са својим сарадницима и колегама (Андрејом Митровићем, Милорадом Екмечићем, Драгољубом Живојиновићем и Михаилом Војводићем) допринео да се општа историја сагледа у другачијим оквирима. Својим убеницима историје ова генерација дала је велики допринос конституисању Опште историје новог века као академске дисциплине. Њихови убеници (поготово Поповљево *Грађанска Европа* и *Од Версаја до Данцига*, уз Митровићево *Време нејирљивих* и Живојиновићев *Усион Европе*) и даље су дела која нису добила одговарајући замену на српским универзитетима. Поред научног и интелектуално ангажованог рада, Попов је знатан део своје каријере провео и као члан Матице српске, лексикограф и енциклопедиста. И том аспекту Михаел Антоловић посветио је посебно поглавље. Анализирајући целокупан рад у Матици, аутор је закључио да је Попов својим идејама дао немерљив допринос развоју српске лексикографије уређивањем *Српског биографског речника* и *Српске енциклопедије*.

Истражујући различите интелектуалне слојеве Поповљеве научне мисли, Антоловић је, као једну од битних компоненти, истакао и марксизам. Ипак, као изданак генерације историчара коју су образовали предратни „буржоарски” професори, Попов је у својим радовима комбиновао традиције политичке историографије – усмерене на догађаје, личности, државе и међународне односе – са марксистичким приступом. Веома важан аспект у Антоловићевој анализи опуса Чедомира Попова представља и учачавање утицаја других друштвених наука на формирање Поповљевог особеног теоријско-методолошког становишта. У том погледу стереотипно мишљење о Попову као ригидном марксисту, Антоловићева анализа ревидира и мења показујући како су на Попова велики утицај имали и Макс Вебер и други тзв. „буржоаски” аутори који су се противили марксистичком редукционизму у науци.

Битан елемент у обликовању Попова као нетипичног марксистичког историчара било је његово деловање у оквирима тзв. „војвођанске историографије” (која се развијала на територији САП Војводине од шездесетих до деведесетих година 20. века). Однос Чедомира Попова и покрајинских структура, Антоловић је представио као сложен и неретко противречан. И поред чињенице да није при-

падао партијским историчарима НОБ-а, те да је трпео критике појединих утицајних комунистичких функционера и колега, Попов је успео да стекне пуну институционалну афирмацију пријемом у Војвођанску академију наука и уметности (касније огранак САНУ) и активним радом у Матици српској.

Друштвена и политичка криза у Војводини била је део опште кризе југословенске државе која је постала видљива од 1980. године. Описујући став према променама које су се догодиле, Антоловић закључује да се Попов суочавао и са све дубљом кризом југословенског поретка у који не само да је веровао, већ је и личним напорима на пољу науке тежио да изврши интегративни утицај. Ипак, бројни Поповљеви покушаји да се превазиђе парохилални приступ прошлости Југославије остали су без трајног резултата. Поред тога, као главну интелектуалну нит током распада Југославије, Антоловић је препознао преплитање оптимизма и песимизма у погледу будућности југословенских народа. Продубљивањем кризе, распадом земље, ратом и падом комунизма, Попова су напуштали оптимистички тонови остављајући место песимистичној визији света, а самим тим и југословенског простора.

Чедомир Попов у јавности је био препознат и кроз призму подршке власти Слободана Милошевића. Овом специфичном односу такође је посвећена пажња. Као најбитнији узрок промилошевићевских симпатија и подршке наглашено је Поповљево разумевање Милошевића као идејног следбеника српских левичарских традиција насталих током претходна два века. Уз то, Милошевићева политика била је симбол краја аутономашких структура у које Попов никада није имао поверења због страха од дезинтеграције српског простора. Упркос чињеници да је Попов током позне каријере показивао снажне скло-

ности ка одбрани националних интереса српског народа, у овој студији он није био представљен као националиста. Заправо, Попов је и након слома комунизма остао на својим марксистичким позицијама, а оштрица његове критике била је усмерена према новом међународном поретку под хегемонијом САД.

На крају може се поставити питање – која је вредност књиге Михаела Антоловића? Не би требало изгубити из вида да студија *Чедомир Попов: интелектуална биографија* није хагиографија главног јунака. Наиме, Антоловић није представио протагонисту у искључиво афирмативном светлу будући да није само указао на ограничења у његовим историографским концепцијама, већ су и критике које су Попову упућивали савременици (од Саве Даутовића, Радоша Љушића, Јове Бакића и осталих) нашле простора у овој књизи. С обзиром да се српска историографија (уз неколико изузетака) није систематски посвећивала пажњу биографијама својих најзначајнијих представника, Антоловићево дело је на врло квалитетан начин афирмисало ово поље истраживања. Оно није ни анегдотски опис биографских цртица из Поповљевог живота, нити је пуко хронолошко праћење научних достигнућа, него је покушај да се један историчар разуме у времену и простору као *scholarly persona*. Такође, Антоловић је успео не само да пронађе дубоке континуитете у нашој историографској мисли, већ је и препознао значај Чедомира Попова за данашњу науку. Поред савременика на нивоу Југославије, Попов је повезан и са европским историографским токовима Антоловићевим зналачким познавањем домаће и иностране продукције. На крају, овим делом се одговорило и на изазовне речи Штефана Цвајга које су дате на почетку књиге: „Ако историја има неког смисла, онда је тај смисао у томе да упознамо своје заблуде и да их превладамо”.

Петар С. Ђурчић
Институт за европске студије
petar.pero.curcic@gmail.com